

MITEN SUJUU SUOMALAISILTA VIESTIEN MODIFIOINTI ENGLANNIKSI?

Tarja Nikula

Jyväskylän yliopisto

This paper deals with an important aspect of speakers' pragmatic proficiency: the way they modify - either soften or strengthen - their messages with various verbal ways rather than being unequivocal and direct. The reasons why speakers often choose to avoid directness are usually interpersonal, such as politeness and involvement, for example. The concept of 'pragmatic force modifier' will be introduced, and it will be argued that modifiers can be characterised as a continuum from more explicit (e.g. modal adverbs) to more implicit (e.g. pragmatic particles) choices. The paper investigates how advanced Finnish speakers of English master the use of pragmatic force modifiers in a conversational setting. Their performance will be compared with speakers of both the target language (native speakers of English) and the source language (native speakers of Finnish). The findings indicate that in addition to using pragmatic force modifiers less than the native speakers, the learners also often have difficulties in using modifiers in interpersonally salient contexts. Moreover, they favour different types of modifiers, opting for more explicit choices where the native speakers of both English and Finnish often resort to implicit modifiers.

Keywords: interlanguage pragmatics, pragmatic force modifiers, politeness

1. JOHDANTO

Kielenkäyttö ei ole vain faktatietojen välittämistä puhujalta toiselle, vaan kielellä on myös interpersonaalinen funktio. Halliday (1973: 66) kuvaa tätä kielen funktiota sanomalla, että siihen sisältyvät kaikki ne kielen aspektit, joiden avulla puhujat yhtäältä ilmaisevat omaa persoonallisuuttaan, omia tunteitaan ja asenteitaan sekä toisaalta pyrkivät huomioimaan muut puhujat. Yksi interpersonaalisen tason ilmiö on se, että puhujat varsin usein modifioivat viestejensä. Modifioinnilla tarkoitetaan tässä sitä, että ihmiset voivat halutessaan joko pehmentää tai vahventaa viestiensä voimaa erilaisin kielellisin keinoin sen sijaan että esittäisivät asiansa täysin suoraan ja pelkistetysti (esim. *Mä luulen että se on vähän myöhäistä nyt*). Pragmaattinen tukimus on osoittanut, että modifioinnilla on usein tärkeä interpersonaalinen rooli, etenkin kielellisen kohteliaisuuden ja kasvojen suojelemisen kannalta.

Modifiointia esiintyy kaikissa kielissä, mutta eri kielet voivat käyttää siihen erilaisia keinoja. Puhuttaessa äidinkieltä viestien modifiointi sujuu yleensä ongelmattomasti, sillä kielen ja kulttuurin sisäistämisen myötä siihen ei juuri tarvitse kiinnittää huomiota. Tilanne on toinen, kun puhutaan vierasta kieltä. Perinteisessä kielenopetuksessa ei juuri ole kiinnitetty huomiota tämän tason pragmaattisiin ilmiöihin, minkä vuoksi vierasta kieltä puhuvilla ei useinkaan ole käsitystä modifioinnin tärkeydestä onnistuneen kommunikoinnin kannalta. Tämä voi johtaa ongelmiin kansainvälisessä kommunikaatiossa, koska tutkimukset ovat osoittaneet, että etenkin sujuvasti vierasta kieltä puhuvien puutteellista pragmaattisen tason hallintaa ei nähdä niinkään kielitaidon puutteellisuutena kuin puhujan epäystävällisyytenä ja yhteistyöhaluttomuutena (ks. esim. Thomas 1983, Riley 1989).

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten suomalaiset, joilla jo on hyvä peruskielitaito, hallitsevat viestien modifioinnin puhuessaan englantia. Kiinnostuksen kohteena on keskustelukieli, jossa viestien modifioinnilla on tärkeä rooli. Keskeisen aineiston muodostavat suomalaisten ja brittien väliset keskustelut. Tämän lisäksi vertailumateriaalina on myös suomalaisten keskenään ja brittien keskenään käymiä keskusteluja. Tällainen aineisto mahdollistaa vierasta kieltä puhuvien vertaamisen sekä kohde- että lähdekieliseen (L2 ja L1) materiaaliin.¹

Aikaisempi tutkimukseni (Nikula 1992) osoitti, että puhuessaan englantia suomalaiset turvautuvat modifiointiin selvästi vähemmän kuin syntyperäiset puhujat. Tässä artikkelissa modifioivien ilmausten määrällinen vertailu ei siksi nouse keskeiselle sijalle vaan huomio kiinnitetään siihen, minkälaisissa keskustelun tilanteissa näillä ilmauksilla näyttää olevan interpersonaalista merkitystä, ja eroavatko oppijat ja syntyperäiset puhujat toisistaan tässä suhteessa. Toinen tärkeä tavoite on tutkia sitä, suosivatko syntyperäiset puhujat (sekä britit että suomalaiset) ja oppijat erilaisia modifiointikeinoja. Tätä pyritään kartoittamaan sijoittamalla eri modifiointikeinot eksplisiittinen - implisiittinen -jatkumolle ja tarkastelemalla, kumpaa perustyyppiä vieraskieliset ja syntyperäiset puhujat suosivat.

2. PRAGMAATTISEN VOIMAN MODIFIONTI: MÄÄRITTELYÄ

Viestien modifioinnilla tarkoitetaan sitä, että puhuja joko pehmentää tai vahventaa viestinsä pragmaattista voimaa. **Pragmaattinen voima** viittaa niihin kontekstisidonnaisiin funktioihin, joita puhunnoksella voi olla ero-

tuksena semanttisesta merkityksestä. Esimerkiksi ilmaisun *You are wrong* pragmaattinen voima voi olla syyttäminen tai erimielisyyden osoittaminen. Puhuja voi halutessaan lieventää tätä voimaa esimerkiksi ilmauksilla *I think ja a bit (I think you are a bit wrong)*. Modifioivien ilmausten avulla voidaan puhujan tai kuulijan kasvoja uhkaavat viestit esittää epävarmimmassa (ja näin ollen kohteliaammassa) muodossa. Esimerkiksi omien mielipiteiden ilmaiseminen täysin suoraan saattaa luoda puhujasta ylimielisen ja tönkeyn kuvan. Pehmentämällä mielipiteitänsä puhuja osoittaa huomioivansa myös kuulijan mielipiteet ja/tai haluavansa suojella kuulijan kasvoja (esim. *I suppose that view is sort of oldfashioned*). Myös viestien pragmaattisen voiman vahventamisella voi olla interpersonaalinen merkitys, joskin usein toisenlainen kuin pehmentämisellä: sen avulla voidaan esimerkiksi osoittaa, että puhja on kiinnostunut puheenaiheesta, kuulijasta tai tilanteesta yleensä (esim. *Se oli siis aivan uskomatonta*).

Käytän termiä **pragmaattinen voima** mieluummin kuin **illokutiivinen voima** siksi, että puheaktikirjallisuudesta (esim. Searle 1969) saa helposti sen käsityksen, että puhunnoksille on mahdollista yksiselitteisesti ja ongelmattomasti osoittaa tietty illokutiivinen voima (ks. esim. Levinsonin 1981 kritiikkiä). Tämä voi pitää paikkaansa keksityissä esimerkeissä, mutta aidossa kielenkäytössä puhunnoksien pragmaattinen funktio jää usein kontekstissakin monitulkintaiseksi, jolloin tietyn yksittäisen illokuution osoittaminen ei ole mahdollista. Silti voidaan yleisellä tasolla puhua viestien pragmaattisesta voimasta ottamatta tiukkaa kantaa illokuutioon.

Käsite **pragmaattisen voiman modifiointi** heijastaa myös tutkimuksen pragmaattista luonnetta: tarkoitukseni on lähteä liikkeelle kielen funktiosta, pehmentämisestä ja vahventamisesta, ja tarkastella minkälaisia keinoja puhujat käyttävät näihin funktioihin sen sijaan, että keskityttäisiin vain joidenkin tiettyjen ilmaisujen (esim. modaaliadverbit) käyttöön. Puhtaasti funktionaalinen lähestymistapa on kuitenkin ongelmallinen siksi, että mahdollisuudet modifioida viestien pragmaattista voimaa vaihtelevat aina äänenpainoista ilmeisiin. Siksi ilmiö on tässä rajattu kielelliselle tasolle, jolloin pääpaino on niillä leksikaalis-morfologisilla keinoilla, joita puhujat käyttävät keskusteluaainestossa pragmaattisen voiman lieventämiseen tai korostamiseen.

Vaikka ilmiö rajataankin kielelliseen tasoon, kyseessä on silti varsin heterogeeninen joukko keinoja, joista pragmatiikan alalla on käytetty erilaisia termejä. Yksi suuri joukko muodostuu ilmauksista, joita yleisesti kutsutaan termillä **hedge** (ks. Lakoff 1972; suom. **varaus** ks. Hakulinen 1989). Tyypillisiä esimerkkejä ovat englannin *sort of, a bit, very* tai suomen *vähän, jotenkin, tosi*. Toisen suuren ryhmän muodostavat episteemisen modaalisuuden ilmaukset, ts. ilmaukset, joilla puhuja osoittaa suhtautumistaan sanottavansa totuudellisuuteen (esim. Holmes 1982, Coates 1980). Tavalli-

sia modaalisia ilmauksia ovat esimerkiksi englannin *I think, probably, maybe, certainly* ja suomen *musta tuntuu, ehkä, kai ja varmasti*.

Modifiointi-ilmiötä on varsin usein kuvattu keskittyen vain modaali-ilmauksiin ja varauksiin. Jos lähtökohtana kuitenkin on pragmaattien funktio, on syytä ottaa huomioon myös puhekielessä hyvin usein esiintyvät ilmaukset tyyppiä *I mean, you know* tai *well* englannissa ja *niinku(n), sille* suomessa, joita on kutsuttu pragmaattisiksi partikkeleiksi (Östman 1982). Pragmaattisiin partikkeleihin on usein suhtauduttu kielteisesti kielentutkimuksessa. Ne on nähty vain tarpeettomanana täyteaineksena tai epäröinnin merkkeinä. Ne eivät osoita samalla tavoin puhujan tuntemaa varmuutta kuin modaali-ilmaukset eivätkä kohdistu yhtä selkeästi johonkin sanaan tai sanaryhmään, jonka merkitystä ne tekisivät enemmän tai vähemmän epä-määräiseksi. Silti pragmaattisessa tutkimuksessa on todettu partikkeleilla usein olevan tärkeä osa viestien modifioinnissa (ks. esim. James 1983; Östman 1982). On totta, että partikkelien hyvin runsas käyttäminen helposti ärsyttää keskustelukumppania, mutta kuten Crystal huomauttaa (1984:17), sama koskee minkä tahansa kielellisen elementin liiallista käyttämistä. Se, että pragmaattisia partikkeleita voidaan käyttää liikaa tai että ne helposti nähdään huoliteltuun kielenkäyttöön soveltumattomana aineksena ei kuitenkaan sulje pois sitä seikkaa, että niillä voi olla interpersonaalisia funktioita. Watts (1989) käsittelee tällaista ihmisten tietoisien ajattelun ja kielellisen käyttäytymisen ristiriitaa kuvatessaan, kuinka keskustelussa, jonka aiheena on osallistujia häiritsevä *well* ja *you know*-partikkeleiden käyttö, he samalla itse tiedostamattaan käyttävät samoja partikkeleita hyvin usein kasvoihin kohdituvaa uhkaa lievittämään.

Koska tutkimusaineistooni kuuluu myös suomenkielistä materiaalia, pragmaattisen voiman modifiointikeinoihin luetaan tässä artikkelissa myös suomen kielen morfologiset liitepartikkelit *-han/-hän, -pa/-pä, -kin/-kaan* ja *-s*, joita puhujat voivat käyttää strategisesti modifioimaan viestin pragmaattista sävyä (vrt. esim. *Eihän me tätä tarvita* ja *Ei me tätä tarvita*, jossa puhuja voi *-han*-partikkelilla vedota puhujien jakamaan yhteiseen tietoon ja samalla vähentää mielipiteen kategorisuutta). Liitepartikkeleilla voi olla myös muita funktioita kuin pragmaattisen voiman modifiointi. Hyvin usein ne ovat esimerkiksi yhteydessä koherenssin luomiseen tekstissä (ks. esim. Hakulinen 1976). Pragmaattisille ilmiöille onkin hyvin usein tyyppillistä monifunktioisuus: liitepartikkelilla voi olla koherenssifunktio mutta se saattaa samanaikaisesti myös modifioida viestin pragmaattista voimaa. Vaikka tässä artikkelissa keskitytään vain liitepartikkelien modifioivaan funktioon, tarkoitus ei ole väittää, että se olisi niiden ainoa tehtävä interaktiossa.

Nämä edellä esitetyt kielellisen tason keinot ovat niin yleisiä keskusteluai-
neistossa, että niiden kuvaamisella pystytään jo sanomaan jotakin modifioi-

vien ilmausten käytöstä vierasta kieltä puhuvien ja syntyperäisten kesken. On selvää, että huomioimalla myös muun tason modifiointikeinot (esim. prosodiset keinot) ilmiöstä voitaisiin saada kattavampi kuva, mutta samalla analyysi muodostuisi niin työlääksi ja monikerroksiseksi, että olisi tuskin mahdollista perehtyä kovin laajaan aineistoon.

3. VIERASKIELISET VERTAILUSSA KOHDE- JA LÄHDEKIELISTEN KANSSA

3.1. Vieraskieliset ja kohdekieliset puhujat

Aikaisemmassa tutkimusvaiheessa (Nikula 1992), jossa suomalaisten keskenään englanniksi käymät keskustelut muodostivat pääaineiston, suomalaisten todettiin käyttävän modifioivia ilmauksia selvästi vähemmän kuin syntyperäisten puhujien keskenään. Tulos on hyvin samansuuntainen myös nykyaineiston suomalaisten ja brittien välisissä keskusteluissa: syntyperäiset puhujat modifioivat viestejään enemmän. Neljässä keskustelussa suomalaisten käyttämien modifioivien ilmausten määrä on 393 ja syntyperäisten 655, prosentuaalisesti ne vastaavat 12 % ja 9,7 % kaikista sanoista. Huomion arvoinen seikka on, että suomalaisista puhujista yksi käytti 33 % kaikista modifioivista ilmauksista. Jos hänen suorituksensa jätetään tarkastelun ulkopuolelle, muiden suomalaisten käyttämät modifioivat ilmaukset käsittivät 7,5 % sanamäärästä, jolloin ero syntyperäisiin puhujiin on vielä selvempi.

Tulos oli odotettavissa jo aikaisemman tutkimuksen pohjalta, jossa on usein todettu vierasta kieltä puhuvien käyttävän modifioivia ilmauksia vähemmän ja näin ollen olevan suurempia kuin syntyperäiset puhujat (esim. House ja Kasper 1981). Tämä on ymmärrettävää, koska vierasta kieltä puhuvalla on puutteellisempi kielitaito ja kyky hallita vieraan kielen idioomaattisuutta. Pelkkä modifioinnin vähäisempi määrä oppijoiden kielessä ei välttämättä tuota ongelmia, jos niitä käytetään strategisesti oikein. Kiinnostavampaa kuin pelkkä määrän vertailu onkin tarkastella, minkälaisissa tilanteissa vierasta kieltä puhuvat ja syntyperäiset puhujat viestejään modifioivat.

Katsottaessa asiaa käyttötilanteen kannalta, ero suomalaisten ja brittien välillä tulee mielenkiintoisemmaksi, koska suomalaisilla näyttää usein ole-

van vaikeuksia käyttää modifiointeja tilanteissa, joissa ne olisivat strategisesti tärkeitä kohteliaisuutta lisäävän vaikutuksensa vuoksi. Tyypillisiä keskustelun tilanteita, joilla on mahdollinen kasvoja uhkaava vaikutus ovat mielipiteiden ilmaukset, kysymykset ja erimielisyyden ilmaukset.

Mielipiteen esittäminen voidaan katsoa potentiaalisesti kasvojen uhkaksi, joka voi uhata sekä puhujan omia että kuulijan kasvoja, koska puhuja toisaalta altistaa itsensä muiden 'arvioitavaksi' ja toisaalta muut voivat kokea mielipiteen omia kasvojaan loukkaavaksi. Se, missä määrin mielipide on uhka kasvoille, riippuu luonnollisesti kontekstista ja siihen liittyvistä muuttujista, kuten puhujien välisestä valtaerosta tai puheenaiheen arkaluonteisuudesta: päivän säätilasta voidaan mielipide ilmaista suuremmin kuin keskustelukumppanin perhesuhteista.

Aineistossa sekä britit että suomalaiset modifioivat mielipiteitään hyvin usein. Esimerkit 1 ja 2 kuvaavat syntyperäisten puhujien modifiointien käyttöä: esimerkki 1 on brittien keskenään käymästä keskustelusta, esimerkki 2 suomalaisten ja syntyperäisten välisestä keskustelusta. Kummasakin esimerkissä tulee selvästi esille syntyperäisille puhujille yleinen tapa käyttää useita erityyppisiä modifioivia ilmauksia yhdessä puhunnoksessa:

Esimerkki 1

(aihe: prinssi Charles)

N1 *I don't know he just I mean he seems very different to previous,*
previous monarchs yeah *I think*

N2 *he's got some green ideas hasn't he?*

N1 *yeah I mean he is sort of he is concerned about, er architect- I mean I think his views are good*

Esimerkki 2

(aihe: kielen omaksuminen)

F1 *my friend told me that er when you can see dreams in English then you have learned some ((nauraa))*

N1 *that's probably I think that's quite good but [maybe-*

N2 *I don't] know*

Suomalaiset käyttivät tavallisesti huomattavasti vähemmän modifiointeja mielipiteissään puhuessaan englantia, joskin esimerkki 3 kuvaa tilannetta, jossa suomalaisten modifioivien ilmausten käyttö on hyvin luontevaa:

Esimerkki 3

(aihe: pohjoismaiden erot ja yhtäläisyydet)

F1 *well I think the way of living is is quite similar [...] the way of living and the standard of living is more or less the same I think in all the Nordic Countries*

Aineiston suomalaiset eivät siis suinkaan aina ole suoria ja kategorisia mielipiteissään, vaan heidän ongelmansa on enemmänkin epäjohtonmukaisuus. Yhtenä hetkenä modifioiden itsensä ilmaissut saattaa seuraavana tuoda mielipiteensä esille näin:

Esimerkki 4

(aihe: yliopiston kurssit)

- F1 *basically* it should be interesting but because of this lecturer it's, it is not, and the seminar leader is, he's something else, he shouldn't be here
 E1 really, does he not know what he's talking about or is he [just-
 F2 yeah] it's his style and, *I don't know very* boring you don't learn anything there because he can't teach you

Tässä esimerkissä suomalainen käyttää vain paria modifioivaa ilmaisua, vaikka hän esittää varsin voimakkaita kielteisiä mielipiteitä kokemuksistaan Britanniassa. Puhuja voisi esimerkiksi lisäämällä sellaisia modifiointejä, jotka korostavat subjektiivisuutta (esim. *I find, I guess, I think*) osoittaa huomioivansa sen, että muut ajattelevat ehkä eri tavalla, ts. hän osoittaisi implisiittisesti ottavansa muiden näkemykset huomioon. Suoraan ja pehmentämättä ilmaistu mielipide sitä vastoin saatetaan kokea ylimielisyydeksi. Yksi kerta liiallista suoruutta ei varmastikaan vielä aiheuta kommunikatiolle ylitsepääsemättömiä ongelmia, mutta kuten Leech ja Thomas (1990: 199) huomauttavat, pragmatiikassa on huomioitava kumulatiivinen vaikutus. Liiallinen suoruus saattaa toistuuksaan johtaa stereotyyppihin, etenkin jos sitä esiintyy useampien suomalaisten puhessa.

Myös eriävien mielipiteiden ilmaisuissa näkyy samanlainen suuntaus: suomalaiset ilmaisevat ne useammin ilman erimielisyyttä lieventävää modifioivaa ainesta. Kaikenkaikkiaan suomalaisten ja brittien välisissä keskusteluissa esiintyy erimielisyyksiä vähän, mikä kertoo niiden kasvoja uhkaavasta luonteesta - niitä pyritään mieluummin kokonaan välttämään. Sitä tärkeämpää on, että erimielisyys osataan ilmaista pragmaattisesti oikealla tavalla silloin kun se halutaan tuoda esiin. Suomalaisten puhussa englantia he helposti toivat erimielisyyden esille kuin faktan, kuten alla esimerkeissä 5 ja 6. Kummassakin tapauksessa modifioivien ilmausten (esim. *I don't think, I find*) lisääminen mielipiteeseen olisi auttanut pehmentämään erimielisyyden kärkevyttä:

Esimerkki 5

(aihe: opintojen rahoitus)

- F2 ... and we get er, three thou- three hundred pounds a month about, [it should cover
 F1 no it's not that much
 F2 almost, we get two thousand five hundred Finnmarks it's about, two hundred and eigh[ty (-)]
 F1 [OH yeah,] actually it IS yeah

Esimerkki 6

(aihe: ruotsin kieli)

- F2 no but the LANGUAGE is so awful I've NEVER liked it, never and we have to take it
 F1 and it's one of the easiest languages I know
 E1 why is it?
 F1 the GRAMMAR is very simple it's (-) simple ((pause)) they only have one case or two cases and one real (..) no it's very simple

Esimerkki 7 puolestaan osoittaa, miten ilmaistessaan erimielisyyksiä syntyperäiset puhujat tavallisesti turvautuvat useisiin modifioiviin ilmauksiin, jotka toimivat 'puskurina' lievittäen hyökkäävyyttä:

Esimerkki 7

(aihe: walesin kielen asema)

- N1 *well* the point is you can't get a JOB in Wales unless you speak Welsh ((a short pause))
 N2 *er I don't think*
 N1 *I'VE heard some* jobs are *LARGELY speaking* Welsh in (-)
 N2 but it- *I mean* a lot of MOST people in Wales can't speak Welsh
 N1 *I just-* there's a lot=
 N2 =*I mean* a lot CAN
 N1 (it is in-) what they're trying to DO *I mean from what I know* if there's is (-) in Welsh so you can- you go to your GRANNY *or something* and you say GRANNY wha-what's this job and *you know or may* in the pub go to *you know* there's a CLEVER *very clever* way of of making sure that erm, the Welsh stay Welsh

Kohteliaisuuden ja epäkohteliaisuuden vaikutelmat ovat aina tilannekohtaisia, ja modifioivien ilmausten luonteva käyttö vain yksi osa pragmaattista kielitaitoa. Silti näyttää ilmeiseltä, että eräs tavoite vieraan kielen opetuksessa olisi tehdä oppijat tietoisiksi modifioinnin roolista kasvoja uhkaavissa tilanteissa. Pelkkä modifioivan aineksen määrän kasvu ei auta, jos puhujat eivät onnistu käyttämään niitä kielenkäyttötilanteissa strategisesti hyödykseen.

3.2. Vieraskieliset ja lähdekieliset puhujat

Vierasta kieltä puhuvien pragmaattista kielitaitoa tutkittaessa on usein verrattu heidän suoritustaan vain syntyperäisiin puhujiin. Täydellisemmän kuvan saamiseksi on hyödyllistä verrata oppijoiden kielenkäyttöä myös äidinkielliseen materiaaliin, koska muuten on vaarana, että vieraskielisestä puheesta tehdään liian suoria päätelmiä myös lähdekielestä ja kulttuurista.

Edellä esitettyjen löydösten perusteella olisi esimerkiksi mahdollista päätellä, että suomalaiset ovat suurempia ja ehkä epäkohteliaampia kuin britit. Mutta katsottaessa asiaa myös suomenkielisen aineiston kannalta edelliseen on lisättävä - puhuessaan englantia. Tämä siksi, että aineiston suomenkielisissä keskusteluissa pragmaattista voimaa modifioivien ilmausten käyttö on myös erittäin runsasta, kuten seuraava esimerkki osoittaa. Puhuja S2 on eri mieltä puhujan S1 kanssa, mutta sen sijaan että ilmaisisi asiansa suoraan, hän modifioi mielipidettä usein eri keinoin:

Esimerkki 8

(aihe: vieraiden kielten käyttäminen)

- S1 tuntuu muuten HÖLMÖLTÄ puhua, englantia, MUUSSA tilanteessa vaikka tuolla kadulla keskenämme yhtäkkiä ruvetas englantia puhumaan niin ((naurua)) *tuntus vähän* ouvolle
- S2 *mä taas oon sitä mieltä että- mun mielestä ihan MÄ* tykkään puhua *niinku* suomalaisten kans *niinku*, vaikka VAIKKA tällömsissä tilanteissa ni tykkään puhua englantia tai ruotsia et *must* on kiva *jotenki* keskustella tällen koska siinä on JUST se että kaikki ollaan *niinku tavallaan* samassa, jamassa siinä

Yleensäkin modifioivien ilmausten käyttö suomenkielisessä aineistossa oli niin runsasta, että niiden vähyyttä suomalaisten puhumassa englannissa on vaikea nähdä suorana äidinkielen vaikutuksena. Tästä seuraa näin ollen myös, kuten Tiittulakin (1994:105) huomauttaa, että on vaikea "vetää yhtäläisyyttä puhujan vieraskielisen ja suomenkielisen keskustelukäyttäytymisen välille, suomalaisten puhekulttuurin säännöistä puhumattakaan".

Suomenkielisen materiaalin merkitys aineistossa on tärkeä myös siksi, että se tekee mahdolliseksi vertailla suomen ja englannin kielten modifiointikeinoja. Pragmaattisen voiman modifointi on todennäköisesti universaalia kielten välillä sinänsä, mutta ne keinot, joilla eri kielet tätä funktiota ilmentävät, saattavat olla hyvinkin erilaisia. Modifioivien ilmausten luonteva käyttö voi siis aiheuttaa helposti vaikeuksia vierasta kieltä puhuvalle, koska äidinkielen keinojen siirtäminen vieraaseen kieleen ei välttämättä onnistu sellaisenaan.

Suomea ja englantia verrattaessa huomio kiinnittyy ensiksi useiden modifiointikeinojen samankaltaisuuteen. Kuten englannissa, myös suomen kielessä erilaisten modaali-ilmausten (*ehkä, kai, saattaa*) käyttö on tavallista, samoin kuin epämääräisyyttä lisäävien varausten (*jotenkin, vähän, aika*) ja pragmaattisten partikkelien (*niinku*) esiintyminen. Seuraavassa on esimerkki näiden tyypillisestä käytöstä suomenkielisissä keskusteluissa:

Esimerkki 9

(aihe: feminismi)

- S1 ...sen takia ois just hyvä että että olis miehiä mukana miehet osaa kattoa asiaa *ehkä* eri tavalla, *siis ihan siis niinku* positiivisessa mielessä eri tavalla ja ajattelee eri tavalla tuo *ehkä* uusia ajatuksia

Selvä ero suomen- ja englanninkielisen aineiston välillä on siinä, että suomalaiset keskustelijat käyttävät runsaasti paitsi leksikaalisia keinoja myös morfologisia keinoja, lähinnä liitepartikkeleita, modifioivassa funktioissa. Tällaisille morfologisille keinoille on vaikea osoittaa mitään semanttista merkitystä, mutta pragmaattiselta kannalta ne ovat merkityksellisiä, koska ne vaikuttavat viestien pragmaattiseen sävyyn. Seuraavassa esimerkissä se, että puhuja käyttää liitepartikkelia *-han* tuo mielipiteeseen 'niin kuin me kaikki tiedämme' -sävyyn. Ilman partikkeleita mielipide kuulostaisi paljon kategorisemmalta:

Esimerkki 10

(aihe: englannin käyttö Suomessa)

- S1 sitäpaitsi ei *mun mielestä* puheessa ja tekstissä niin paljon käytetä noit lainasanoja ne on lähinnä noissa liikkeiden mainoksissa
 S2 nii on joo, nii on kyllä *ei hän ei hän* ihmiset elä umpiossa totta kai muut kielet vaikuttaa

On selvää, että liitepartikkelien siirtäminen englannin kieleen on vaikeaa, koska silloin oppijan täytyisi olla tietoinen ensinnäkin suomen kielen partikkelien interpersonaalisesta roolista sekä myös niiden pragmaattisista vastineista englannin kielessä. Vastineita toki löytyy, hyvin usein englannin kielen pragmaattisilla partikkeleilla on samantyyppinen funktio kuin suomen kielen liitepartikkeleilla. Samoin englannin kielen liitekysymyksellä ilmaistaan usein samanlaista jaettua tietoa kuin suomen *-han*-partikkelilla. Niinpä esimerkin 10 *Eihän ihmiset elä umpiossa* voisi saada pragmaattisen vastineensa englannin *People don't live in a vacuum, do they*-rakenteessa.

4. EKSPLISIITTISET JA IMPLISIITTISET MODIFIOINTIKEINOT

4.1 Modifiointikeinojen luokittelun ongelmia

Paitsi että englantia puhuessaan suomalaiset käyttävät modifiointeja vähemmän kuin syntyperäiset puhujat, he näyttävät myös suosivan erityyppisiä ilmaisuja. Tämän mahdollisen eron esiin saamiseksi modifiointikeinoja on syytä jaotella jollakin tavalla. Pragmaattisessa tutkimuksessa on ollut tavallista tehdä perusero pehmentävien ja vahventavien keinojen välillä (ks. esim. House ja Kasper 1981, Holmes 1984, Nikula 1992).

Aikaisemmassa tutkimuksessani (Nikula 1992) sekä suomalaisten keskenään englanniksi käymissä että syntyperäisten puhujien keskusteluissa viestien vahventaminen oli hyvin vähäistä verrattuna niiden pehmentämiseen. Tämä tulos on kiinnostava sikäli, että se viittaa siihen, että pehmentämisellä on interpersonaalisesti tärkeämpi rooli ainakin keskusteluaineistossa. Tämä jaottelu ei kuitenkaan tuonut esille kiinnostavia eroja vieraskielisten ja syntyperäisten välille, koska kummassakin ryhmässä suhde oli sama.

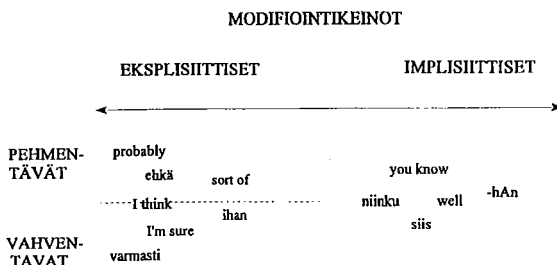
Pehmentävä - vahventava -jakoon liittyy kuitenkin muitakin ongelmia. Yksi heikkous on se, että ilmaisut tulee ehkä liian helposti sijoitettua jompaankumpaan ryhmään niiden semanttisen merkityksen perusteella, jolloin jää huomiotta se seikka, että semanttinen ja pragmaattinen merkitys eivät välttämättä aina vastaa toisiaan. Esimerkiksi englannin *I think* yleensä sijoitetaan pehmentävien keinojen ryhmään, vaikka sillä voi toisinaan olla myös viestien voimaa korostava funktio. Samoin englanninkielisen *just*-ilmaisun ja suomenkielisen *ihan*-ilmaisun funktio voi vaihdella kontekstin mukaan pehmentävästä vahventavaan (vrt. *En mä ole ihan varma* ja *Se oli ihan älytöntä*). Yleensäkin tiukka kahtiajako ei ole paras mahdollinen pragmaattisten ilmiöiden kuvaamiseen, koska se harvoin vastaa kielenkäytön todellisuutta, jolle on pikemminkin tyypillistä monitulkintaisuus ja rajojen epämääräisyys. Thomas (1986:18) sanookin, että pragmatiikassa tulisi olla tavoitteena löytää kuvausmalleja, jotka tekevät oikeutta luonnolliselle kielenkäytölle. Tiukkarajaiset luokitukset ja kategoriat eivät välttämättä anna oikeaa kuvaa luonnollisesta kielenkäytöstä.

Toinen ongelma pehmentävä - vahventava -jaossa on se, että vaikka osa ilmaisuista pystyttäisiinkin jakamaan pehmentävään ja vahventavaan luokkaan, tällainen jako on hyvin vaikeaa monien ilmaisujen kohdalla. Erityisesti pragmaattisia partikkeleita ja liitepartikkeleita on vaikea luokitella näin, koska ne ovat semanttisesti 'tyhjiä' ja saavat merkityksensä vasta konteks-

tissa. Ne voivat toimia sekä viestin voimaa lieventävässä että korostavassa funktiossa, mutta luokituksen kannalta on ongelmallista, että ne voivat myös jäädä monitulkintaiseksi kontekstissa. Puhujien kannalta monitulkintaisuus sitä vastoin on usein hyödyllistä, koska se jättää neuvottelu- ja tulkintavaraa. Pragmaattiset partikkelit ja liitepartikkelit eivät siis sovellu ongelmitta pehmentävä - vahventava jakoon. Sen ei kuitenkaan pitäisi merkitä sitä, että nämä keinot jätetään huomiotta, jos niillä kuitenkin on viestien pragmaattista voimaa modifioiva funktio.

4.2 Jako eksplisiittisiin ja implisiittisiin keinoihin

Funktiosta lähtevän jaon sijaan parempi ratkaisu saattaisi olla jako sen mukaan, onko modifioiva ilmaus luonteeltaan eksplisiittinen vai implisiittinen. Tämä jako perustuu Östmanin (1986) näkemykseen siitä, että kielessä on tärkeää erottaa eksplisiittisyys ja implisiittisyys ja että pragmatiikan kannalta erityisesti implisiittisyys on kiinnostavaa. Östman määrittelee peruseron näiden kahden välillä niin, että eksplisiittinen kielellinen valinta on sellainen, josta puhuja voidaan viime kädessä asettaa vastuuseen, kun taas puhujan on mahdollista kieltää implisiittinen valinta. Näin esimerkiksi puhuja voi loukata toista eksplisiittisesti käyttämällä haukkumasanvoja tai implisiittisesti vaikkapa äänensävyin, jotka tulkitaan kyseisessä tilanteessa ivalliseksi. Samanlainen ero on mahdollista tehdä myös erilaisten modifiointikeinojen suhteen. Jos puhuja esimerkiksi käyttää ilmaisuja *I suppose*, *probably* tai *sort of*, hän ilmaisee eksplisiittisesti, ettei ole täysin sitoutunut viestiinsä. Mutta hän voi modifioida ilmauksiaan myös implisiittisemmin, vaikkapa liitepartikkeleilla, ilmeillä tai äänensävyillä. Vaikka tässä tutkimuksessa keksityään vain kielelliseen tasoon, eksplisiittinen - implisiittinen - jakoon voitaisiin siis ottaa mukaan myös ei-kielellistä ainesta. Eksplisiittisen ja implisiittisen erossa ei ole kyseessä selvärajainen jako vaan mieluummin jatkumo. Lisäksi on mahdollista, että modifioiva keino on jossain kontekstissa eksplisiittisempi kuin toisissa, eli se pystyy liikkumaan jatkumolla. Edellä käsiteltyjä modifiointikeinoja voisi asetella jatkumolle seuraavasti (kuvio 1):

KUVIO 1. Modifiointikeinojen kuvaus eksplisiittinen-implisiittinen -jatkumona

Oleellista ei ole se, mikä on ilmaisujen tarkka keskinäinen järjestys jatkumolla vaan se, kumpaan päähän jatkumoa ne yleensä sijoittuvat. Kuten kuva osoittaa, jatkumon eksplisiittisessä päässä on usein mahdollista tehdä ero pehmentävien ja vahventävien keinojen välille, koska se, missä funktiossa ilmaus toimii, on yleensä kontekstissa selvää. Mitä implisiittisempään suuntaan mennään, sitä vaikeampaa tällaista eroa on tehdä, koska implisiittisille keinoille on luonteenomaista monitulkintaisuus. Mitään selvää rajaa eksplisiittisen ja implisiittisen tason väliin ei voi vetää, ja monet modifiointikeinot jäävät ääritapausten välimaastoon. Jatkumo voidaan silti nähdä eräänlaisena "keinulautana", joka kenties painottuu kielenkäyttötilanteessa enemmän toiseen kuin toiseen suuntaan. Tässä tutkimuksessa mielenkiintoinen kysymys onkin, käyttävätkö vierasta kieltä puhuvat ja syntyperäiset puhujat eksplisiittisiä ja implisiittisiä keinoja samalla tavalla.

4.3 Vieraskieliset vertailussa kohde- ja lähdekielisiin

Alustavien tulosten pohjalta näyttää siltä, että suomalaisille englannin puhujille - ja todennäköisesti vierasta kieltä puhuville yleensäkin - implisiittisten modifiointikeinojen hallinta on erityisen vaikeaa. Sitä vastoin implisiittiset keinot ovat erittäin yleisiä kummassakin syntyperäisten puhujien materiaalissa. Itse asiassa implisiittisyys näyttää nousevan erityisen selvästi esille juuri suomenkielisessä aineistossa, jossa pragmaattisten partikkelei-

den ja liitepartikkeleiden käyttö viestien modifioinnissa on erittäin runsasta. *Niin*ku on pragmaattisista partikkeleista yleisin, mutta puhujat käyttävät myös esimerkiksi *siis*-ilmaisua varsin usein partikkelinomaaisesti. Seuraavat esimerkit kuvastavat implisiittisten keinojen esiintymistä sekä englannin- että suomenkielisessä aineistossa. Kummassakin tapauksessa niiden pois jättäminen muuttaisi viestin pragmaattista sävyä:

Esimerkki 11

(aihe: maksamaton kunnallisvero)

- N1 I'm just hoping they don't contact my family or something, it'd be quite destructive *you know*
 N2 yeah *well* would you pay, if that's the point you get to
 N1 *well I mean* how far can they take it

Esimerkki 12

(aihe: siveettömän postikortin lähettäminen)

- S1 ja aatelkaa *siis* et *sehän* kertoo vaan sen, *ei hän* se se oh- *voi han* se olla tsoukki *siis* pilaki mut *niin*ku et *sehän* kertoo vaan *niin*kusen asenteista
 S2 [kyllä se kertoo asenteista
 S3 ihan ehattomasti]

Implisiittisten keinojen sijaan suomalaiset suosivat eksplisiittisiä modifiointeja puhuessaan englantia. Luultavasti eksplisiittisiä keinoja on helpompi siirtää kielestä toiseen, koska niillä on usein läheiset semanttiset vastineet vieraassa kielessä. Tämä selittäisi osaltaan sen, että suomalaisten suosimia modifiointeja ovat esim. *I think, maybe* ja *really*, joille löytyy läheinen vastine suomen kielestä (*mä luulen, ehkä* ja *tosi*). Sitävastoin implisiittiset modifiointikeinot ovat vaikeita. Puhujat eivät luultavasti tiedosta niiden interpersonaalista roolia äidinkielessään, minkä vuoksi on ymmärrettävää, ettei niille edes yritetä etsiä funktionaalisia vastineita vieraassa kielessä.

Se, onko implisiittisten keinojen vähäisyydellä oppijoiden kielessä merkitystä onnistuneen kommunikaation kannalta, riippuu tietenkin siitä, mikälainen interpersonaalinen rooli implisiittisillä keinoilla on. Näyttää siltä, että puhujat varsin usein ilmaisevat kiinnostusta puheenaiheeseen, keskustelukumppaneihin tai tilanteeseen yleensä implisiittisin keinoin. Tätä funktiota voidaan kutsua termillä 'involvement' (ks. esim. Chafe 1985; Besnier 1984).² Tällaista kiinnostusta ja sitoutumista voitaisiin ilmaista myös eksplisiittisin keinoin, mutta se koettaisiin ehkä liian kasvoja uhkaavaksi ainakin tilanteissa, joissa puhujat eivät tunne toisiaan läheisesti. Sen sijaan sitä voidaan osoittaa implisiittisin keinoin ja luoda näin sellainen vaikutelma, että puhujat jakavat asioita ja näkemyksiä, että heillä on 'shared background'. Esimerkkeiksi soveltuvat vaikkapa suomen *-han* liitepartikkeli tai

englannin *you know*, joilla varsin usein osoitetaan implisiittisesti, että kysessä on yhteinen, jaettu tieto tai kokemus. Pragmaattisilla partikkeleilla on myös yhteyttä tuttavallisen ilmapiirin luomiseen. Kuten James (1983:201) toteaa: "[they] contribute to a certain informality of style and intimacy of relationship". Vieraan kielen puhujaa, joka ei hallitse näitä keinoja saatetaan siksi pitää, vaikkakin ehkä kohteliaana, ainakin jollakin tapaa etäisenä ja liian formaalina. Näin ollen implisiittisten keinojen hallinta näyttäisi olevan tärkeää ainakin epämuodollisissa tilanteissa, joissa pyritään luomaan ystävällinen ilmapiiri. Hyvin muodollisissa tilanteissa, joissa puhujien välillä on suuret valta- ja/tai statuserot, niillä ei luultavasti ole samanlaista merkitystä, joskin tarvitaan lisätutkimusta valaisemaan sitä, mikä on eksplisiittisten ja implisiittisten modifiointikeinojen suhde erilaisissa tilanteissa.

7. VOIKO MODIFIOINTIA OPETTAA?

Vaikka pragmaattisen voiman modifiointi on vain yksi osa pragmaattista kielitaitoa, edellä on tullut esiin se, että modifioinnilla on toisinaan hyvinkin suuri merkitys kielellisen kohteliaisuuden ja kasvojen säilyttämisen kannalta. Siksi tämän tason ilmiöihin olisi syytä kiinnittää huomiota myös kielenopetuksessa. Modifiointien varsinaisen opettaminen on varmasti vaikeaa, koska - kuten pragmaattisista ilmiöistä yleensäkin - niiden luontevasta käytöstä ei voida antaa mitään yhtä yleispätevää 'sääntöä'. Viestien modifioimisen tarve ja käytettyjen ilmausten luonne riippuu aina kielenkäyttötilanteesta ja puhujien välisestä suhteesta. Tämän vuoksi pragmaattisessa kirjallisuudessa onkin korostettu sitä, että opettamisen sijaan oppijat tulisi tehdä tietoisiksi tämä tason ilmiöistä ('awareness raising' ks., esim. Bardovi-Harlig et al. 1990 ja Schmidt 1993).

Tietoisuuden lisäämisellä on tavallisesti tarkoitettu sitä, että oppijat tulisi tehdä tietoisiksi pragmaattisista ilmiöistä ja niiden funktioista vieraassa kielessä. Koska pragmaattista voimaa modifioidaan kuitenkin äidinkieltä puhuttaessa usein ilman että puhujien tarvitsee kiinnittää siihen tietoisuutta huomiota, olisi ehkä hyödyllistä muuttaa näkökulmaa ja aloittaa tietoisuuden lisääminen oppijoiden äidinkielestä. Suomalaisilla esimerkiksi näyttää usein olevan käsitys, että he ovat puhuessaan suoria eivätkä modifioi viestejään. Tämän tutkimuksen suomenkielinen aineisto kuitenkin osoittaa selvästi, että suomalaiset modifioivat viestejään ainakin tuttavallisissa keskustelutilanteissa hyvin runsaasti, jopa enemmän kuin englanninkieliset. Kielelliset keinot saattavat olla erilaiset, mutta molemmissa kielissä samojen pragmaattisten funktioiden ilmaisu onnistuu. Kun vieraan kielen oppija

tehdään ensin tietoiseksi siitä taitavuudesta, jolla hän hallitsee viestien pragmaattisen voiman modifoinnin puhuessaan äidinkieltään, hän ymmärtää ehkä paremmin modifoinnin interpersonaalisen tärkeyden myös vierassa kielessä. Kuten Byram (1991: 25) huomauttaa: "Although foreign language teachers may resist the emphasis on the learners' own culture and selves, it should not be dismissed without further ado. For an intercultural competence and a deeper self-understanding are far from being mutually exclusive".

VIITTEET

1 Aineisto muodostuu yhteensä kahdestatoista noin puolen tunnin mittaisesta keskustelusta, neljä kutakin tyyppiä: 1) suomalaiset ja britit englanniksi, 2) britit englanniksi, 3) suomalaiset suomeksi. Kaikki osallistujat ovat yliopisto-opiskelijoita. Keskusteluista on pyritty saamaan niin luonnollisia kuin mahdollista nauhoitustilanteelle: paikalla ei ole ketään tarkkailijaa keskustelijoiden lisäksi ja he ovat itse vastuussa keskustelun kulusta. Aineistolle onkin tyypillistä aiheiden rönsyily, vaikka osallistujat saivatkin aluksi aiheen, jonka avulla he pääsivät juttelun alkuun. Modifioivien ilmausten käyttö, kuten muutkin pragmaattisen tason ilmiöt, on aina kontekstisidonnaista. Tuloksia ei siis voida yleistää koskemaan kaikkia tilanteita, vaan ne kuvastavat modifiointia rennoissa, epävirallisissa keskustelutilanteissa, joissa puhujien välillä ei ole suuria valta- tai statuseroja.

2 Involvement-käsitettä käytetään pragmaattisessa kirjallisuudessa varsin usein, mutta sen tarkka määrittely on ongelmallista (ks. Besnier 1994). Yleisesti ottaen sillä halutaan viitata siihen, että kielen avulla voidaan ilmaista myös affektiivisia asioita. Se liittyy siis tunteiden ja asenteiden ilmaisemiseen.

LÄHTEET

Bardovi-Harlig, K., B. A. S. Hartford, R. Mahan-Taylor, M. J. Morgan & D. W. Reynolds. 1990. Developing pragmatic awareness: Closing the conversation. *ELT Journal* 45(1), 4-15.

- Besnier, N. 1994. Involvement in linguistic practice: An ethnographic appraisal. *Journal of Pragmatics* 22(3/4), 279-299.
- Byram, M. 1991. Teaching culture and language: towards an integrated model. In D. Buttjes & M. Byram (eds.) *Mediating Languages and Cultures: Towards an Intercultural Theory of Foreign Language Education, 17-30*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Chafe, W. 1986. Evidentiality in English conversation and academic writing. In W. Chafe & J. Nichols (eds.) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*, 261-272. Norwood, N. J.: Ablex.
- Coates, J. 1987. Epistemic modality and spoken discourse. *Transactions of the Philological Society*, 1987, 110-131.
- Crystal, D. 1984. *Who Cares about English Usage*. Harmondsworth: Penguin.
- Hakulinen, A. 1976. Liitepartikkelin -han/-hän syntaksia ja pragmatiikkaa. *Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut*, No 7., 1-57.
- Hakulinen, A. 1989. *Kieli 4. Suomalaisen Keskustelun Keinoja I*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Halliday, M. A. K. 1973. *Explorations in the Functions of Language*. London: Edward Arnold.
- Holmes, J. 1984. Modifying illocutionary force. *Journal of Pragmatics* 8(3), 345-365.
- House, J., & G. Kasper 1981. Politeness markers in English and German. In F. Coulmas (ed.) *Conversational Routine*, 157-185. The Hague: Mouton.
- James, A. R. 1983. Compromisers in English: A cross-disciplinary approach to their interpersonal significance. *Journal of Pragmatics* 7(2), 191-206.
- Lakoff, G. 1972. Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Papers from the Eighth Regional Meeting of Chicago Linguistic Society*, 183-228.
- Leech, G., & J. Thomas 1990. Language, meaning and context: pragmatics. In N. E. Collinge (ed.) *An Encyclopaedia of Language*, 173-206. London: Routledge.
- Levinson, S. 1981. The essential inadequacies of speech act models of discourse. In H. Parret, M. Sbisà, & J. Verschueren (eds.) *Possibilities and Limitations of Pragmatics*, 473-492. Amsterdam: John Benjamins.

- Nikula, T. 1992. *Lexical certainty modifiers in non-native and native discourse*. An unpublished licentiate thesis. University of Jyväskylä.
- Riley, P. 1989. "Well don't blame me." On the interpretation of pragmatic errors. In W. Oleksy (ed.) *Contrastive Pragmatics*, 231-249. Amsterdam: John Benjamins.
- Schmidt, R. 1993. Consciousness, learning and interlanguage pragmatics. In G. Kasper & S. Blum-Kulka (eds.) *Interlanguage Pragmatics*, 21-42. Oxford: Oxford University Press.
- Searle, J. R. 1969. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomas, J. A. 1983. Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics* 4, 91-112.
- Thomas, J. A. 1986 *The dynamics of discourse: A pragmatic analysis of confrontational discourse*. An unpublished Ph.D. thesis, University of Lancaster.
- Tiittula, L. 1994. Suomalaisen puhekulttuurin stereotyyppit ja todellisuus. In L. Laurinen & M.-R. Luukka (eds.) *Puhekulttuurit ja kielen oppiminen*. AFinLAN vuosikirja 1994, 95-107. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys.
- Watts, R. J. 1989. Taking the pitcher to the 'well': Native speakers' perception of their use of discourse markers in conversation. *Journal of Pragmatics* 13(2), 203-237.
- Östman, J.-O. 1981. *You know: A Discourse-Functional Approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- Östman, J.-O. 1986. *Pragmatics as implicitness: An analysis of question particles in Solf Swedish, with implications for the study of passive clauses and the language of persuasion*. An unpublished Ph.D. thesis, University of California, Berkeley.